

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשות תזריע-מצרע ויום העצמאות, תש"ע
מספר 857מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

צרעת עוזיהו

פרשות תזריע-מצרע עוסקות בנגע הצרעת, ריפוי וטהרתו. כמה סיפורים במקרא על אנשים מצורעים, ואנו נקדיש את מאמרנו לצרעתו של עוזיהו המלך. המידע הנמסר לקורא בספר מלכים ב (טו:א-ה) על צרעת עוזיהו [=עזריהו] מצוצמם:

בשנת עשרים ושבע שנה לירכבם מלך ישראל מלך עזריה בן אמציה מלך יהודה... ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה אמציהו אביו. רק הבמות לא סרו... וינגע ה' את המלך ויהי מצרע עד יום מותו וישב בבית הקפשיט ויזתם בן המלך על הבית שפט את עם הארץ. במקרא הדברים מתעוררת השאלה כיצד מלך שהכתוב מעיד עליו שעשה את הישר בעיני ה' ואף זכה למלוך על ישראל יותר מיובל שנים, נענש בידי ה' בנגע הצרעת ולא נרפא ממנו עד יום מותו. הסבר לתמיהתנו נמצא בספר דברי הימים ב (כו:טו-כא):

ויעש בירושלם חשבנות מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות לירוא פחצים ובאבנים גדולות ויצא שמו עד למרחוק כי הפליא להעזר עד כי חזק. וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' א-להיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת. ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים לה' שמונים בני חיל, ויעמדו על עזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עזיהו להקטיר לה' כי לפהגים... צא מן המקדש כי מעלתך ולא לך לכבוד מה' א-להים. ויצעף עזיהו ויבדוד מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית ה' על למזבח הקטרת. ויפן אליו עזריהו כהן קראש... והנה הוא מצרע במצחו ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו ה', ויהי עזיהו המלך מצרע עד יום מותו וישב בית הקפשיט מצרע פי נגזר מבית ה' ויזתם בנו... שופט את עם הארץ.

מתברר אפוא שלאחר שעוזיהו עלה לגדולה וחזק את ממלכתו כלפי פנים וכלפי חוץ וכבש ארצות אויביו – "ויצא שמו עד למרחוק", גבה לבו והתנהג בגסות רוח. וזאת התגובה השלילית הצפויה שהתורה מזהירה את המלך מפניה: "לבבתי רום לבבו מאתיו ולבבתי סור מן המצנה ימין ושמאל" (דב' יז:כ), ודוד המלך העיד על עצמו: "לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני" (תה' קלא:א). אך עוזיהו, כאמור, נכשל: "וימעל בה' א-להיו". המעילה התבטאה בכניסתו להיכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת. דהיינו, עוזיהו ביקש לנכס לעצמו גם את הכהונה, כדברי חז"ל (ויקרא רבה [מרגליות] פרשה טז):

"לב חרש מחשבות און" (מש' ו:יח), מעוזיהו, שביקש לבוז כהונה גדולה. ומנין שלקה בצרעת, שנאמר: "וינגע ה' את-המלך ויהי מצרע" (מל"ב טו:ה).

וכן במסכת סוטה ט ע"ב: "עוזיהו והמן, שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם". ודברים דומים מובאים בתנחומא (ורשא) פ' מצרע ס' ג:

¹ עיינו בדברי ח' תדמור, תולדות עם ישראל בימי קדם, תל אביב תשכ"ח עמ' 130. שם הוא מפרט את מסע כיבושיו של עוזיהו ומתאר את הגאות המדינית, הצבאית והכלכלית בימי שלטונו, ששיאה השתלטותו על שני הנתיבים המרכזיים בארץ ישראל – דרך המלך ודרך הים.

אמר רבי שמעון בן אלעזר על גסות הרוח הצרעת בא שכן את מוצא בעזיהו כתיב "וּכְחֻזְקָתוֹ גָּבַהּ לְבוֹ" (דבה"ב כו: טז), וכתוב (שם) "ובועפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו". האזוב הזה אין באילנות שפל ממנו ולפי שהשפיל עצמו לפיכך מתרפא על ידי אזוב.
ואולם על רקע הנוהג שרווח במזרח הקדום, ולפיו המלך שימש אף מנהיג דתי ולא רק מדיני, לא הייתה חריגה בהתנהגותו של עוזיהו.² תופעה דומה מוכרת גם בימי בית שני.³ ואמנם יש מדרש המבקש ללמד זכות על עוזיהו (ספרי במדבר פסקא צט):

והרי דברים קל וחומר, ומה עוזיה המלך שלא נתכוון ליטול לו גדולה בשביל כבוד עצמו אלא בשביל קונו כך נענש, המתכוון ליטול לו גדולה בשביל כבוד עצמו ולא בשביל קונו על אחת כמה וכמה. ככל זאת הדעת נוטה לראות בהתנהגותו של עוזיהו כשל מוסרי הנובע מגבהות לבב וגסות רוח. ר"י קיל (פירוש "דעת מקרא" על דברי הימים) משער שעוזיהו ביקש לחדש את המסורת של מלכי-צדק מלך שלם שהיה "כהן לאל עליון" (בר' יד: יח). קיל נסמך על הפסוק מתהלים: "נִשְׁבַּע ה' וְלֹא יִנְחַם אֶתָּה כִּהֵן לְעוֹלָם עַל הַבְּרִיתִי מִלְּפִי צֶדֶק" (תה' קי: ד) שמיוחס לדוד המלך ולורעו.
פרשני ימי הביניים מביאים מסורת שלפיה רעידת האדמה החזקה שפקדה את ארץ ישראל בימי עוזיהו אירעה בעקבות חטאו:

- 1- "וינועו אמות הספים" וגומר, והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו ותחתונים לבולעו כעונשן של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים" (רש"י, הוש' א: ב).
 - 2- "שנתים לפני הרעש" – שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנבא ישעיה שנא' 'וַיִּנְעוּ אֲמוֹת הַסְּפִיִּם' (יש' ו: ד) ואומר: 'כְּאֲשֶׁר נִסְתָּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ וּגּוֹ' (זכ' יד: ה) " (רש"י, עמוס א: א).
 - 3- "וינועו אמות הספים" – כתוב בסדר עולם, עמוס נתנבא לפני הרעש שנאמר שנתים לפני הרעש. ישעיהו נתנבא בימי הרעש, היינו הוא דאמר: 'וינועו אמות הספים מקול הקורא', ובדרש עוד כי אותו יום שנכנס עוזיהו להיכל להקטיר היה הרעש" (רד"ק, יש' ו: ד).⁴
- רשמים מרעש האדמה שאירע בעת ניסיון ההקטרה של עוזיהו במקדש מובאים גם אצל יוסף בן מתתיהו (קדמוניות, מהד' שליט, עמ' 334):

נשחת לכו מרוב גאוה... וביום חג חשוב... לבש המלך בגדי כהונה ונכנס לעזרה... והכוהנים שניסו למנוע בעדו איים עליהם בעונש מוות... אולם עוד הוא מדבר, ורעש גדול הרעיש את האדמה, והמקדש נתבקע (ראו זכ' יד: ד), ונוגה שמש מבריק הבהיק ונפל על פני המלך, שהוכה מיד בצרעת. לעובדה ש'הצרעת זרחה במצחו' של עוזיהו ולא בחלק אחר של גופו יש משמעות כפולה:

א. המצח הוא המקום שבו נמצא הציץ המכפר. במסכת ערכין (טז ע"א) כתוב: מעיל מכפר על לשון הרע, אמר הקב"ה: יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול; ציץ מכפר על מעשה עזי פנים, כתיב הכא: (שמ' כח: לח) "וְהָיָה עַל-מִצַּח אֶהְרֹן", וכתוב התם: (יר' ג: ג) "וּמִצַּח אֲשֶׁה זֹנָה הָיָה לָךְ!"

ב. המצח סמל לחוצפה. בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב) שמות פרק כ) כתוב: ויאמר משה זה סימן טוב באדם שהוא ביישן, שכל אדם שהוא ביישן לא במהרה הוא חוטא, שנאמר לבלתי תחטאו, מגיד שהבושה מביאה לידי יראת חטא, אבל מי שהוא אינו ביישן הוא חוטא, שנאמר הובישו כי תועבה עשו גם בוש לא יבושו וגו' (יר' ו: טו), וכל שיש בו עזות מצח היא מעידה עליו, שנאמר העז איש רשע בפניו (מש' כא: כט), ואומר הכרת פניהם ענתה במ (יש' ג: ט), לפיכך ראוי לאדם להתנהג עצמו בשפלות ובענוה אז יצלת.

נמצאנו למדים שנגע הצרעת בא לא רק על חטא לשון הרע אלא גם על חטא הגאוה וההתנשאות, המביאים את האדם לעזות פנים שעליה ר' יהודה בן תימא אמר (אבות, ה, כ) "עו פנים לגיהנם". לכן חייב האדם לחנך עצמו לצניעות וענוה, אף אם הצליח להגיע למרום פסגת שאיפותיו, כדי שיקוים בו סוף המאמר של ר' יהודה: "ובשת פנים לגן עדן".

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

² עיינו שם, בדברי תדמור: "לזכויות אלה היו, כידוע שורשים היסטוריים עמוקים, שכן שלמה שירת בקודש, ולפניו בני דוד (ראו שמו"ב ח: יז)... על כן ניסה עוזיהו להקטיר על המזבח".

³ עיינו בדברי מ' שטן שם (הערה 1), עמ' 221-222.

⁴ וכן רד"ק לעמוס א: א: "שנתים לפני הרעש" – הרעש הזה היה בימי עזיהו כמו שנאמר בנבואת זכריה: ונסת' כאשר נסת' מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה, ואמרו בדרש כי אותו היום שנכנס עזיהו להיכל להקטיר היה הרעש".